

İTHAKİ DÜNYA KLASİKLERİ

STEFAN ZWEIG

AMERİGO

**TARİHSEL BİR YANILGININ
HİKÂYESİ**

Almanca Aslından Çeviren
Güzide Şen

ithaki

Amerigo

Amerika'ya "Amerika" adı kimden ötürü verilmiştir?

Bu soruyu okula giden her öğrenci hiç tereddüt etmeden ânında yanıtlar: Amerigo Vespucci.

Fakat ikinci soru yetişkinleri bile kararsızlığa ve şüpheye düşürecektir. Soru şudur: Bu kıta parçası neden özellikle Amerigo Vespucci'nin ön adıyla vaftiz edilmiştir? Vespucci Amerika'yı keşfettiği için mi? Kendisi burayı asla keşfetmiş değil! Ya da belki açık denizdeki adalar yerine anakaraya ilk ayak basan kişi o olduğu için mi?

Bundan dolayı da değil, çünkü kıtaya ilk ayak basan Vespucci değil, Kolomb ile Sebastian Cabot'tu. O hâlde belki de aldatıcı bir şekilde buraya ilk ayak basan kişi olduğunu iddia ettiği için mi? Vespucci bu hukuki sıfatı asla herhangi bir makama tescil ettirmedi. Yoksa bir bilimadamı ve haritacı olarak bu topraklara adının verilmesini tutkuyla önerdiği için mi?

Hayır, bunu da hiçbir zaman yapmadı ve muhtemelen

ömrü boyunca bu adlandırmadan asla haberdar olmadı. Fakat eğer bunların hiçbirini yapmadıysa neden adını sonsuza kadar ölümsüzleştirme onuruna sahip oldu? Öyleyse Amerika adı neden Kolombiya değil de Amerika?

Nasıl böyle olduğu, tam bir tesadüfler, yanlışlar ve yanlış anlamalar düğümü, asla yapmadığı ve yapmış olduğunu asla kendisinin de iddia etmediği bir yolculuk nedeniyle ön adının dünyamızın dördüncü kıtasına verilmesinin olağanüstü şerefine erişmiş bir adamın hikâyesi. Bu adlandırma dört yüz yıldır dünyayı şaşırtmakta ve kızdırmaktadır. Amerigo Vespucci tekrar tekrar bu onuru haksız ve karanlık entrikalarla sinsice elde etmekle suçlandı ve bu olay, “Sahte iddialara dayalı dolandırıcılık” nedeniyle her defasında yeni bir bilimsel merci tarafından incelendi. Bazıları Vespucci’yi aklarken diğerleri onu ebedi utanca mahkûm etti ve savunucuları onu açıkça masum ilan ettikçe ona karşı olanlar da onu yalancılık, sahtecilik ve hırsızlıkla ateşli bir şekilde suçladı. Bugün bu tartışmalar, tüm varsayımları, kanıtları ve karşı kanıtlarıyla birlikte bir kütüphanenin tamamını doldurur, bazıları için Amerika’nın vaftiz babası *amplificator mundi*, yani dünyamızı genişleten yüce kişilerden biri, bir kâşif, bir denizci ve yüksek rütbeli bir bilginken, diğerleri için coğrafya tarihindeki en arsız dolandırıcı ve hokkabaz olarak kabul edilmektedir.

6 Hakikat hangi tarafta yer almaktadır ya da daha dikkatli ifade edelim: En olası açıklama hangisidir?

Vespucci vakası bugün artık coğrafyanın ve filolojinin alanına giren bir sorun değildir. Bu, her meraklının kendini deneyebileceği bir akıl oyunudur, ayrıca çok az taşla

oylandığı için kolay bir oyundur çünkü Vespucci'nin tarafımızca bilinen edebi eserlerinin tamamı, tüm belgeler dahil toplam kırk ila elli sayfayı kapsamaktadır. Bu yüzden figürleri bir kez daha yerleştirmeyi ve tarihin ünlü usta oyununu bütün şaşırtıcı ve yanıltıcı hamleleriyle adım adım bir kez daha oynayıp bitirmeyi uygun buldum.

Yapacağım sunum nedeniyle okurlardan coğrafi anlamda tek talebim, tamamlanmış atlaslarımız sayesinde coğrafya hakkında bildikleri her şeyi unutmaları ve kafalarındaki haritadan öncelikle Amerika'nın biçimini, şeklini, hatta varlığını bile tamamen silmeleridir. Çünkü sadece o yüzyılın karanlığını ve belirsizliğini ruhunda canlandırabilenler, akla hayale gelmez bir dünyanın ilk çizgileri sonsuzlukta belirlemeye başladığında o neslin kapıldığı şaşkınlık ve heyecanı anlayabilirler. Fakat insanoğlu yeni bir şey tanıdığında onu adlandırmak ister. Heyecan duyduğundaysa bu hevesini bir sevinç çığlığıyla dudaklarından savurmak ister. Evet, tesadüfler rüzgârı insanlığa aniden bir isim fırlattığı gün şanslı bir gündü ve insanoğlu doğru mu yanlış mı olduğunu sorgulamadan bu çınlayan, titreşen kelimeyi sabırsızlıkla alıp yeni dünyasını, yeni ve ebedi adı olan Amerika adıyla selamladı.

Tarihsel Durum

Yıl 1000. Batı dünyasının üzerine ağır ve karanlık bir uyku çökmüştür. Gözler etrafı uyanık göremeyecek kadar yorgun, duymalar merakla hareket edemeyecek kadar tükenmiştir. İnsanlığın akli ölümcül bir hastalığın ardından felç olmuş gibidir ve yaşadığı dünya hakkında hiçbir şey bilmek istememektedir. İşin tuhafı, daha önce bildiklerini de anlaşılmas bir şekilde unutmuştur. Okumayı, yazmayı, hesaplamayı artık bilmemektedir, hatta batının kralları ve imparatorları resmi belgelerin altına kendi adlarını bile yazamaz hâldedir. Bilimler donarak teolojik mumyalara dönmüş, fani el, resim ve heykel alanında kendi bedeninin suretini yaratma becerisini kaybetmiştir. Tüm ufukları sanki aşılmas bir sis kaplamıştır. İnsanlar artık seyahat etmemekte, yabancı ülkeler hakkında hiçbir şey bilmemektedir; doğudan tekrar tekrar kopup gelen vahşi halkların saldırılarına karşı herkes kalelerde ve şehirlerde saklanmakta, karanlıkta sıkışıp kalmış bir hâlde, cesaret-

siz bir yaşam sürmektedir. Batı dünyasının üzerine ağır ve karanlık bir uyku çökmüştür.

Bazen bu ağır ve karanlık uykunun içinde, dünyanın bir zamanlar daha farklı, daha geniş, daha renkli, daha aydınlık, daha şen şakrak ve olaylar ile maceralarla dolu olduğunu gösteren belli belirsiz bir hatıra belirirdi. Bir zamanlar bütün ülkelerden yollar geçmiyor muydu ve bu yollarda Roma lejyonları ve onların ardından düzenin koruyucuları ve adalet savaşçıları olan lektörler yürümüyor muydu? Bir zamanlar aynı anda hem Mısır'ı hem de Britanya'yı fetheden adam Sezar değil miydi, korsanların korkusundan uzun süredir hiçbir geminin gitmeye cesaret edemediği Akdeniz'in öbür yakasındaki ülkelere üç dizi kürekçinin çektiği savaş gemileriyle gidilmemiş miydi? Bir zamanlar efsanelere konu olan, Hindistan'a kadar gidip İran üzerinden ülkesine dönen İskender adında bir kral değil miydi? Eskiden yıldızları okuyabilen, dünyanın şeklini ve insanlığın sırrını bilen bilgiler yok muydu? İnsanlar bunları ancak kitaplardan okuyup öğrenebilirdi. Ama artık hiç kitap yoktu. İnsanların seyahat edip yabancı ülkeleri görmesi gerekiyordu. Fakat artık yollar yoktu. Her şey bitmişti. Belki de sadece bir rüyaydı.

Ve sonra: Niçin zahmete girsindi ki insan? Her şey sona erdiğine göre bir kez daha gücünü zorlamasının ne anlamı vardı? 1000 yılında dünya yok olacaktı, böyle bildirilmişti. Çok fazla günah işlendiği için Tanrı onu mahkûm etmişti, rahipler kürsülerden böyle vaazlar ver-
mekteydi ve yeni bin yılın ilk günü, yüce mahkemenin kurulacağı gün olacaktı; yırtık pırtık kıyafetlerin içinde korkmuş hâldeki insanlar, ellerinde yanmakta olan mum-

larla büyük dinsel alaylar hâlinde toplanıyordu. Çiftçiler tarlalarını terk ediyor, zenginler mallarını ve mülklerini satıp boş yere harcıyorlardı. Çünkü ertesi gün soluk renkli, değerli atlarının üzerinde mahşerin atlıları gelecekti; mahşer günü yaklaşmaktaydı. Ve binlerce ama binlerce insan bu son gecede kiliselerde diz çökmüş ebedi karanlığın içine düşmeyi beklemekteydi.

Yıl 1100. Hayır dünya yok olmamıştı. Tanrı bir kez daha kullarına merhamet etmişti. İnsanlık yaşamaya devam edebilecekti. Onun iyiliğine ve yüceliğine tanıklık etmek için yaşamaya devam etmeliydi. İnsanlar Tanrı onları bağışladığı için ona şükretmeliydi. Bu şükürünü dua eden bir el gibi göğe uzanarak göstermeliydi ve böylece kubeler, katedraller, yani duanın taştan sütunları yükseldi. Çünkü insan, Tanrı'nın merhametinin aracısı olan İsa'ya sevgisini göstermek zorundaydı. Peki, onun acılarının ve kutsal kabrinin olduğu yerin, alçak dinsizlerin ellerinde kalmasına daha fazla katlanmalı mıydı? Haydi, Batı'nın şövalyeleri, tüm inananlar, hep birlikte, doğuya! Duymadınız mı çağırıyor? Tanrı böyle istiyor! Kalelerden, köylerden, şehirlerden çıkın dışarı, kara ve deniz üzerinden yol alan Haçlı Seferi'yle birlikte ileri ve hep ileri!

Yıl 1200. Kutsal mezar fethedildi ve tekrar kaybedildi. Haçlı Seferi hem boşunaydı hem de boşuna değildi. Çünkü Avrupa bu sefer sırasında uyanmıştır. Kendi gücünü hissetmiş, kendi cesaretini ölçmüştür. Tanrı'nın mekânı ve yurdu olan dünyada ne kadar yeni ve farklı şeylerin bulunduğunu, farklı bir göğün altında farklı meyveler, farklı kumaşlar, insanlar, hayvanlar ve geleneklerin olduğunu yeniden keşfetmiştir. Şövalyeler ile onların köylüleri

ve serfleri doğuya gittiklerinde, batıda ne kadar sıkışık ve boğucu bir yaşamlarının olduğunu, Sarazenlerin ise ne kadar zengin, akıllıca ve bereketli bir yaşam sürdürdüğünü gördüklerinde şaşırmış ve utanmışlardır. Uzaktan hor gördükleri bu putperestler, Hint ipeğinden pürüzsüz, yumuşak ve serin tutan kumaşlara, Buhara'nın kalın ve rengârenk halılarına sahipti, baharatları, şifalı bitkileri ve duyuları uyandıran parfümleri vardı. Gemileri en uzak diyarlara gidiyor, köleler, inciler ve parlak madenlerle geri dönüyordu, kervanları sonsuz yolculuklarda yollar katediyordu; hayır, zannedildiği gibi kaba insanlar değillerdi, dünyayı ve onun sırrını biliyorlardı. Haritaları ve üzerine her şeyi yazıp kaydettikleri tabletleri vardı. Yıldızların seyrini ve bunların hareket kanunlarını bilen bilginleri vardı. Ülkeleri ve denizleri fethetmişler, tüm zenginlikleri, tüm ticareti, yaşamın tüm zevklerini ele geçirmişlerdi, üstelik Alman ve Fransız şövalyelerden daha iyi savaşçılar değildiler.

Bunu nasıl yapmışlardı? Tabii ki öğrenerek. Okulları ve okullarda her şeyi onlara aktaran ve açıklayan kitapları vardı. Batının eski bilginlerinin öğretilerini biliyorlardı ve bunları yeni bilgilerle zenginleştirmişlerdi. İnsan dünyayı nasıl fethedeceğini öğrenmeliydi. Sadece turnuvalarda ve görgüsüz yemek şölenlerinde gücünü boşa harcamalı, aynı zamanda aklını bir Toledan bıçağı gibi bükülebilir, keskin ve kullanışlı bir hâle getirmeliydi. Öyleyse öğrenmeli, düşünmeli, çalışmalı ve gözlemlemeliydi insan! Sabırsız bir yarışta Siena'da, Salamanca'da, Oxford ve Toulouse'da birbiri ardına üniversiteler kuruldu, Avrupa'nın her ülkesi bilimi öncelikle kendisi için istiyordu;

yüzyıllar boyu süren her şeyi boş vermişlikten sonra Batılı insan yeryüzünün, gökyüzünün ve insanlığın sırrını yeniden keşfetmeye çalışıyordu.

1300. Avrupa, dünyaya özgürce bakmasına engel olan din takkesini başından çıkarıp attı. Tanrı hakkında sürekli derin derin düşünmenin, eski metinleri dogmatik bir biçimde yeniden yorumlamanın ve tartışmanın bir anlamı yoktu. Tanrı yaratıcıydı ve insanları kendi suretinde yarattığı için onların da yaratıcı olmasını isterdi. Tüm sanatlarda ve bilimlerde Yunanlılar ve Romalıların geride bıraktıkları örnekler vardı; insan belki onlara tekrar ulaşabilir, Antik Çağ'da bir zamanlar yapılanları tekrar yapabilirdi. Hatta yaptıklarıyla belki onları bile geçebilirdi. Şimdi Batı'da yeni bir cesaret ateşi alevlenmişti. İnsan yeniden şiir yazmaya, resim yapmaya ve felsefi düşünmeye başlar. Ve sonunda başarır. Hem de mükemmel bir şekilde. Bir Dante, bir Giotto, bir Roger Bacon ve katedral ustaları çıkar ortaya. Uzun zamandır uçmayı terk etmiş kanatlarını ilk kez çırpmaya başlar başlamaz da özgürleşmiş aklı tüm mesafeleri ve genişlikleri delip geçer.

Fakat üzerinde yaşadığı yerküre neden bu kadar dar kalsın ki? Fani ve coğrafi dünya niye bu kadar sınırlı olsun? Her yerde deniz ve deniz ve tüm kıyıları çevreleyen deniz ve bununla birlikte bilinmeyen, gidilemeyen, uçsuz bucaksız, kimsenin ne sakladığını bilmediği okyanus, yani *ultra nemo scit quid contineatur*. Hindistan'ın rüya topraklarına varmak için Mısır üzerinden güneye doğru giden bir yol vardır. Fakat bu yol kâfirler tarafından engellenmektedir. Ve Herkül'ün sütunlarının olduğu yerden, Cebelitarık Boğazı'ndan öteye gitmeye hiçbir ölümlü cesaret

edemez. Dante'nin sözüne göre bu sonsuza dek tüm maceraların sonu anlamına gelmektedir:

“...*quella foce stretta*
ov'Ercole segnò li suoi riguardi
Acciocchè l'uom più oltre non si metta.”

Ah, hiçbir yol *mare tenebrosum*'a** çıkmaz, omurgasını o karanlık çöle çeviren hiçbir gemi dönmez. İnsan tanımadığı bir mekânda yaşamak zorundadır; genişliğini ve biçimini hiçbir zaman keşfedemeyeceği bir dünyada kapana kısılmış bir hâldedir.

1298 yılında iki yaşlı, sakallı adam, görünüşe göre bunlardan birinin oğlu olan bir gençle birlikte bir gemiyle Venedik Limanı'na yavaşlar. Üzerlerinde Rialto'da insanların hiç görmediği türden garip kıyafetler vardır, kürklerle süslenmiş, uzun kalın etekler, tuhaf pelerinler. Daha da tuhaf olan bu üç yabancıнын gerçek Venedik şivesiyle konuşmaları ve Venedikli olduklarını iddia etmeleriydi. Soyadları Polo'ydu, daha genç olanı adının Marco Polo olduğunu söylüyordu. Tabii ki bu söylediklerini ciddiye almamak gerekti. Yirmi yıldan daha fazla bir süre önce Venedik'ten yola çıkıp Moskova Krallığı, Ermenistan ve Türkistan'dan geçerek Çin'deki Mangi'ye vardıklarını ve orada dünyanın en güçlü hükümdarı olan Kubilay Kağan'ın yurdunda yaşadıklarını söylüyorlardı. Hükümdarın devasa imparatorluğunun tamamını yaya gezmişlerdi, İtalya'nın bu imparatorluğun yanında ağaç gövdesinin yanındaki bir karanfil kadar küçük kaldığını,

* “İnsanlar öteye geçmesinler diye / Herkül'ün direkler diktiği dar geçide / geldiğimizde...” Dante, *İlaba Komedya*, “Cehennem”, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, 11. Baskı (2011). -ybn

** Karanlık Deniz. -çn